

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

**Lentner Csaba–Kovács Róbert: A „magyar multik” pénzügyi stratégiái
Kelet-Közép-Európában**

**Prugberger Tamás: A jog működésének korlátai Magyarországon a gazdaság
globalizált szociál-liberálkapitalista belső és külső környezetében**

Szabady Balázs: Egyéni racionalitás, közösségi racionalitás, erkölcs

Juhászné Szima Mária: A döntésvégrehajtás tényezőiről

Eőri Teréz: A XXI. század vidékfejlesztő mezőgazdasága

Menyhay Imre: Eretnekség a közgazdaságtudományokban

Nagy Pongrác: Kétezernégy december ötödike

**Nádasdi Ferenc–Lasányi János: A Janus-arcú versenyképesség
(Dr. Lentner Csaba tanulmányai)**

2005/1

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Andrásy Adél egyetemi docens,
Dr. Dézsy József egyetemi tanár (Bécs),
Dr. Fecske Mihály egyetemi tanár,
Dr. Gidai Erzsébet egyetemi tanár
(a szerkesztőbizottság elnöke),
Dr. Lentner Csaba egyetemi docens

Megjelenik félévente

GT

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.

A nyomtatás 2005 decemberében készült.

Szerkeszti: Kormányosné Arany Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet

Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány

ISSN 0865 7823

Tartalom

GAZDASÁG 7

Lentner Csaba–Kovács Róbert:

A „magyar multik” pénzügyi stratégiái Kelet-Közép-Európában –
különös tekintettel Romániában 7

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA 29

Prugberger Tamás:

A jog működésének korlátai Magyarországon a gazdaság globalizált
szociál-liberálkapitalista belső és külső környezetében 29

Szabady Balázs:

Egyéni racionalitás, közösségi racionalitás, erkölcs 58

Szima Mária:

A döntésvégrehajtás tényezőiről 75

Eőri Teréz:

A XXI. század vidékfejlesztő mezőgazdasága 84

Menyhay Imre:

Eretnekség a közgazdaságtudományokban 93

Nagy Pongrác:

Kétezer négy december ötödike 131

KÖNYVSZEMLE 136

Nádasdi Ferenc–Lasányi János:

A Janus-arcú versenyképesség (Dr. Lentner Csaba tanulmányai).... 136

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA

Prugberger Tamás

A jog működésének korlátai Magyarországon a gazdaság globalizált szociál-liberálkapitalista belső és külső környezetében

I. A folyamatok áttekintése

A magát kommunistának valló államszocializmus 1990-ben történt hirtelen összeomlása egész Közép- és Kelet-Európában belső erjedés és erőteljes külső nyomás folyamánya volt. 1953-ban Kelet-Berlinben az ottani felkeléssel indult el, majd tovább gördült az 1956-os lengyel és az annál grandiózusabb magyar forradalommal. 12 évvel később folytatódott Csehszlovákiában a „Prágai Tavasszal” és az ottani, valamint a magyarországi gazdaságirányítási reformmal, majd kulminált az 1980-ban elindult egy évtizedes lengyel antikommunista társadalmi ellenállásban, valamint a magyar radikális és reform ellenzéki ideológiában. A külső nyomás az USA részéről indult meg, amikor a szovjet állami-, és pártvezetés a Brezsnyev-doktrína alapján fokozatosan kezdte adagolni a KGST-államoknak a Szovjetunióba való tagköztársaságokkénti integrálásával az ún. egységes Szocialista Világbirodalom koncepcióját. Az 1970-es évek végén ez még – nyilván titkos szovjet felkérésre csupán – a bolgár Todor Zsifkov és a csehszlovák Vaszilij Bilák felvetése volt, amit a szovjet vezetés udvariasan azzal hárított el, hogy „ennek még nem jött el az ideje”. Így ebből nagyobb probléma még nem keletkezett. Ahogy azonban közeledett a Jaltai Egyezményben 50 évre meghatározott szovjet-angol/amerikai világfelosztás lefutásának az ideje, és amikor 1979-ben a szovjet csapatok bevonultak a nyugati politikai érdekszférába tartozó Afganisztánba, az USA olyan fegyverkezési és gazdasági versenybe kényszerítette a Szovjetuniót, amely alatt életképtelen gazdasági és társadalmi szerkezete, valamint elmaradott technikai helyzete miatt összeroppant. Az 1989 tavaszán

Máltában megtartott Gorbacsov-Reagen találkozón megkötött titkos egyezmény értelmében Gorbacsov vállalta, hogy a Szovjetunió visszahúzódik az Unió határai közé, feladva az Unión kívüli csatlós szocialista országokat. Ugyanakkor kivívta, hogy e csatlós országoknak a szovjet rendszert kiszolgáló politikai nomenklatúrája a politikai hatalmat gazdasági hatalommal cserélhesse fel.

Ezután robbanásszerűen következtek az események: a „Máltai Meg egyezés” szellemének megfelelően egy állítólagos „Rózsadombi Meg állapodás” alapján – amelyet nem megerősített források szerint – a magyar pártfőtitkár Nyers Rezső, a magyarországi szovjet haderő főparancsnoka, az Ellenzéki Kerekasztal részéről kormányfőnek kiszemelt Antall József és az akkori amerikai nagykövetségi Mars Palmer írt alá, amelyben a kommunista párt és állami vezetés zöld utat kapott politikai egzisztenciájának gazdaságivá történő átalakításához. Magyarországon a rendszerváltás ténye 1989 tavaszán a köztársasági államforma parlamenti bejelentésével már eldőlt, bár a választásokra és a hatalom tényleges átadására 1990 áprilisában került sor. Eme időintervallum között 1989 késő őszen a berlini fal ledöntésével lényegében megbukott az NDK, amely az újraegyesítésig már csak formálisan állt fenn és ugyanebben az időszakban a prágai tüntetések nyomán megbukott a csehszlovák kommunista rezsim is, valamint Lengyelországban is polgári kormány alakult. A Szovjetunió pedig a gorbacsovi „Peresztrojkát” megbuktatni megkísérelt ortodox kommunisták által 1991 augusztusában megszervezett államcsíny kudarcát követően 1991 december 31-vel megszűnt.

A nyugati hatalmak, az USA és az Európai Unió igénye a szovjet hatalmi befolyás alól felszabadult közép-, kelet-európai államok irányában kettős: több, vagy legalábbis kétpártrendszerű demokratikusnak mondott államberendezkedés kialakítása és ami még fontosabb, a nyugati globalizált liberálkapitalizmussal összhangban álló piacgazdasági rendszer kiépítése mellett a jóléti társadalom és a szociális piacgazdaság Keynestől származó koncepciója helyett a hayeki, és a miltoni monetáris neoliberais piacgazdasági szemlélet átvétele következett be. Ezzel függött össze az állami tulajdon oly módon történő privatizálásának az igénye, amelyen keresztül a volt kommunista politi-

kai nomenklatúra mellett a nyugat-európai és az amerikai multinacionális cégek szintén bekerülhettek a közép-kelet-európai piacra.

A magyar helyzetet és jogi reflexeit vizsgálva, a korábbi politikai nomenklatúra a formálisan állami tulajdonban álló, de ténylegesen az MSZMP-ből kialakított MSZP kezelői jogában lévő pártvagyon jelentős részét az 1986-ban megalkotott társasági törvény lehetőségeivel élve az 1990-ben létrehozott NEX-2000 Kft.-be helyezte. A Kft.-nek e nomenklatúrához tartozók váltak a tagjaivá. E Kft.-t rövidesen felszámolták és a tagok között felosztották az oda bevitt közvagyont. E nomenklatúra ebből a vagyonból tudta gazdasági vállalkozásait beindítani és megalapozni. Ugyanakkor az előző rendszer gazdasági életének reprezentánsai, vagyis az állami vállalatok vezetői részben a pártállam utolsó időszakában az MSZMP Központi Bizottsága Adminisztratív Osztálya által magántársasági formába (Rt.) kényszerített Pénzügykutató Intézet segítségével még a Németh-kormány idején megindított és a rendszerváltást követően is folytatott spontán privatizáció során 1990 őszéig, az ún. „Kisprivatizációs Törvény” kibocsátásáig, majd azt követően a felállított Állami Vagyonügynökségen (ÁVÜ) keresztül jutottak részben törvényes úton, részben vesztegetéssel alulértékelt módon működőképes gazdasági vállalkozásokhoz. Az ÁVÜ-nek ugyanis igazgatósága volt, felügyelőbizottsága viszont nem. Így teljesen hivatali jelleggel működött és diszkrecionális jogkörben dönthette el, hogy kinek és mennyiért értékesíti az állami vagyont. Az ilyen döntések – bár közigazgatási úton megtámadhatók voltak – ritkán vezettek sikerre.

A mezőgazdaságban és a kis-, valamint a szolgáltatóiparban a termelő-, illetve a munkatípusú szövetkezeteknek az MSZMP, illetve az MSZP által odairányított és formálisan megválasztott vezetői, valamint holdudvara részére a gazdaságirányítási reformidőszakában (1967–1972) megalkotott szövetkezeti törvények módosításai a szövetkezeti vagyonnak a tagokra történő eszmei felosztása végett bevezették a szövetkezeti üzletrész intézményét, ahol az egyszerű tagok vagyonbevitelénél és a munkavégzésénél sokkal nagyobb értéket számoltak el a vezetői-menedzseri tevékenységre. Ennek következtében tudta a szövetkezeti vezetői réteg olcsón megvásárolni a tagoktól és a kárpótolt falusi lakosságtól a tulajdonukba visszaadott, illetve az árveréseken megszerzett földeket, valamint kivásárolni a szövetkezeti melléküzem-

ágakat és az ipari szövetkezeti műhelyeket, valamint a fogyasztási szövetkezetek (ÁFÉSZ) kereskedelmi egységeit. Emellett valamennyi gazdasági ágazatban több szövetkezet vezetése a tagság tájékozatlanságát kihasználva gazdasági társasággá (többnyire részvénytársasággá) alakította át a szövetkezetet, majd részvénytáboruk többségével feloszlatta azt, a maga számára saját gazdaságokká és vállalkozásokká alakította át.

Ami a kárpótlást illeti – ellentétben a volt NDK teljes körű és néhány közép-kelet-európai ország korlátozott restitúciójával – Magyarországon az igazságtalanul és önkényesen elvett (nacionalizált) vagyont visszaadására nem került sor. A kárpótlásról szóló 1991. évi XXV. tv. és kapcsolatos jogszabályai alapján csak korlátozott értékben, maximum 5 millió Ft értékig lehetett kárpótlási jegyekhez jutni, de csak azoknak, akiktől a vagyont az államosítások, elkobzások és kényszer-földfelajánlások idején elvonták, valamint azok elsőszámú élő leszármazottainak. Ilyenek hiányában a leszármazottak második köre már nem juthatott hozzá a kárpótlási jegyekhez. A kárpótlási jegyeivel a volt házingatlan-tulajdonos a saját volt bérházában elővásárlási jogon vásárolhatta meg azt és ugyanígy a földárveréseken azokat a földeket (a maximált kárpótlási értékhatár folytán többnyire csak részben), amelyek valamikor a tulajdonában állottak.

Igaz, volt egy olyan lehetőség is, hogy aki vállalta a nyugat-európai államok jelentős részében kialakított szabályok mintájára a helyszínen lakást és a saját gazdaság vezetését, állami támogatással a kárpótlási jegyei értékének kétszeresét hosszúlejáratú kedvezményes kamatozású hitel mellett vásárolhatott földet. Probléma csak az volt, hogy e hitelkonstrukció nem terjedt ki a gépvásárlásra. Az Antall–Boross-kormány időszakában kialakítottak egy kedvezményes kamatozású vállalkozástámogatási hitelt (E-hitel), amelyet azonban az igen alacsony kamatmeghatározás (2%) miatt a bankszféra a lehetőségek szerint szabotálni igyekezett.

Mindezek következtében mezőgazdasági vállalkozást elsősorban azok tudtak kialakítani, akik – vagy mint volt termelőszövetkezeti vezetők, vagy mint eredményes háztáji gazdálkodók – megfelelő mértékű indulótőkével rendelkeztek. A termőföldhöz jutottak túlnyomó többsége életképtelen kisméretű és gépekkel el nem látott gazdaság

fenntartásával kísérletezett, amely csak auctark gazdaságvitelre volt alkalmas. Ezért igen sokan igyekeztek vagy a tsz-nek, vagy más termelőnek a földjüket haszonbérbe adni vagy pedig értékesíteni. Ezt a folyamatot részben elősegítette az 1987. évi Földtörvény többszörösen végrehajtott módosítása, de ugyanígy e korábbi előírásokat felváltó 1994. évi Földtörvény is azzal, hogy nem határozta meg az egészséges földbirtok minimumát, csak a maximumát, ugyanakkor viszont a bérbeadás lehetőségeit csökkentette a bérleti idő túl rövid, 5 évre terjedő jogszabályi meghatározásával.

Az egyéb magánvállalkozásoknál is az indulótökének az előbb említett okok miatt fennforgó hiánya elsődlegesen szintén annak a tőkeerős rétegnek kedvezett, amelyik azt a reálszocializmus hanyatló és liberalizálódó szakaszában mint vállalati és szövetkezeti (ipari és fogyasztási) vezető vagy mint átalány elszámolású egységvezető (gebines) átlagon felüli jövedelemre tudott szert tenni vagy pedig a már említett pártvagyon-felosztásból tudott meríteni.

A folyamatok hasonlóképpen zajlottak le a többi rendszerváltó közép-kelet-európai államban is. Kivételt jelentettek ez alól az új német tartományok, ahol az újraegyesítést követően többnyire a régi tartományokba átmenekült régi tulajdonosok természetben visszakapták volt tulajdonukat. A többi közép-kelet-európai államban ez legfeljebb csak töredékesen valósult meg, így Magyarországon is. Megismétlődött mindaz, ami a francia forradalmat követő napóleoni uralom megdöntése és a napóleoni hódítások megszűnése után bekövetkezett. Az eredeti tulajdonosok, mint pl. a Metternich-család vagy a szerzetesrendek és más cégi földbirtokosok sem kapták vissza földbirtokaikat, mivel az új tulajdonosi struktúrát nehéz lett volna megbolygatni. Ezért inkább a kialakult státuszokról erősítette meg a jog. Ezt a megoldást követte a magyar kárpótlás is.

Miként a „Máltai Egyezség” alapján az Ellenzéki Kerekasztal és a volt állampárti politikai vezetés között létrejött már említett megegyezés értelmében a letűnt rendszer állami és pártvezető nomenklatúrájával szemben semmiféle politikai retorziót az új rendszer vezetése nem hajtott végre. Ennek megfelelően valósult meg az 1956-os forradalom alatt és annak leverését követő megtorlásokkal összefüggő tömegmészárlások elkövetőinek a felelősségre vonása. Kezdetben elévülésre

történi megalapozatlan hivatkozással utasították el a bűnüldöző hatóságok az eljárások lefolytatását, később pedig az idős korra történi hivatkozással indokolva felmentések vagy valószínűtlenül enyhe büntetések születtek. Ugyanakkor az első polgári kormány idején alig került sor az 1956-os elítéltek rehabilitálására, amit érthető módon az első szociál-liberális Horn-kormány ugyancsak szabotált. Csak a második, Orbán Viktor által irányított polgári kormány mandátumának második felében került sor a viszonylag teljes körű rehabilitációra. Tóth Ilona orvostanhallgató esetében pl. Dávid Ibolya igazságügy miniszter hosszú ideig vonakodott a rehabilitációs eljárást megindítani, mintha ő is hitt volna a Visinszkij-féle perbeli bizonyítási elmélettel (a vádlott beismerése egymaga elég bizonyíték) kicsikart „önvallomáson” alapult általa orvosként elkövetett gyilkosságnak.

II. A globalizációs külső és belső gazdaság-, szociál-, kultur-, oktatás-, és ifjúságpolitikai tükröződése a hazai jogkövetés, a jogalkalmazás és a jogalkotás terén

A Kádár-korszak utolsó évtizedeiben a magyar gazdaság, a népegészségügyi, a jóléti rendszer, a széleskörű foglalkoztatás a rendszeti igazgatás, egyszóval az egész állammechanizmus működőképességét a nyugati bankoktól sorozatosan felvett kölcsönök biztosították. Emiatt a rendszerváltás időpontjára az ország teljesen eladósodott. Jóllehet, a magyar államszocializmus utolsó nagyszabású kölcsönfelvétele a Grósz-kormány részéről az akkori Helmut Kohl vezette CDK-CSU német kormány garanciavállalása mellett következett be, mivel azonban a kölcsönfelvételek többsége állami garanciavállalás nélkül, főleg angol-amerikai érdekeltségű magánbankoktól történt, a rendszerváltó első polgári kormány a jelentős ellenzéki erőt képviselő SZDSZ ilyen irányú nyomására az esetleges államcsóddal való fenyegetettség miatt nem mert adósság-átütemezést kérni. Utólag, az idők távlatából nézve valószínűleg helyes lett volna az adósság átütemezésének, sőt részbeni elengedésének a kérése, mivel a nyugati tőkének érdekében állt egy működőképes és nem teljesen infrastruktúrahiányos közép-kelet-európai piaci szférába történi behatolás. Ezt a nyugati érdekeltséget használták ki a lengyelek, amikor sikerrel kérték és érték el adósságaik részbeni elengedését, és részbeni átütemezését.

Ehelyett valamennyi eddigi kormány az SZDSZ, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap nyomatékos tanácsára, mondhatni követelésére vállalta az adósságtörlesztést, ami főleg újabb kölcsönfelvételekkel járó kamattörlesztésekben nyilvánult meg. A minden áron való adósságtörlesztés érdekében mind az első polgári kormány, mind pedig az első szociál-liberális kormány az állami vállalatok feltételek kikötése nélküli privatizálásába kezdett. Míg a volt NDK területén a Treuhand a foglalkoztatás-megtartás és a rentabilitást biztosító reorganizáció feltételével, ennek ellentételezéseként pedig olcsón adta el az állami üzeme- ket, addig nálunk még a jókat is veszteségessé, vagy még olyanab- bába téve korrupciós alkuügyletekkel értékesítették kezdetben az ágazat- igazgatási hatóságot és a velük az új külföldi tulajdonos részéről törté- nő menedzseri továbbfoglalkoztatás reményében a vállalatvezetők. Ugyanis különösen a textiliparban és a mikrotechnikai iparágban nyu- gat-európai, főleg német cégek részére magyar vállalatok bedolgozó tevékenységet végeztek és e vállalatokat így elsősorban ezek a cégek vásárolták meg. E vállalatokat olcsón kiárusító vezetők egy ideig a he- lyükön mondhattak, majd vagy felmondott nekik a külföldi új tulajdo- nos vagy alsóbb szintre helyezve őket, a hazai anyavállalattól helyez- ve a fejük fölé irányítót.

Az AVÜ életre hívásával továbbfolytatódott a külföld irányában a privatizációnak ez a módja. Lezüllesztve és feldarabolva adta el szinte jelképes összegért vagy sikertelen eladási kísérlet után számolta fel a vállalatot az AVÜ, majd a Horn-kormány közvetlen hatalomra jutása után az AVÜ-t a tartósan az állam tulajdonában maradó gazdasági va- gyont kezelő Állami Vagyonkezelő Rt. (ÁV Rt.) összevonásával létre- hozott ÁPV Rt. Ez az összevonás lehetővé tette, hogy a két elkülöni- tett vagyonszort egyesítésével és az első szociál-liberális kormány kétharmados szótöbbségi parlamenti helyzetének a kihasználásával megvalósított alkotmánymódosítást követően az első szociál-liberális (Horn-) kormány az ÁPV Rt.-n keresztül külföldi tulajdonba tudta ad- ni az eredetileg forgalomképtelen közvagyonnak minősített villamos- és a gázenergia-kitermelést, valamint -szolgáltatást. Ezzel a magyar termelő-, és szolgáltatóipart, a mezőgazdaságot, valamint a magánház- tartásokat az ÁPV Rt. teljesen a külföldi cégeknek kiszolgáltatta.

A Horn-kormánynak ezt a lépését egy az MSZP holdudvarába tartozó szakértő is egy tudományos konferencia kerekasztal-vitájában „katasztrófális tévedésnek” minősítette. Az Egyesült Királyság is – amely előszeretettel privatizál –, amikor az energiaiparát és szolgáltatását privatizálta, törvényi úton tiltotta meg, hogy az energiaárakat a nyereségérdekeltség alapján változtatni lehessen. Hasonló a helyzet Németországban is. A frankofon-latin államokban az energiaszolgáltatás a köztulajdonban álló nonprofit gazdasági tevékenység része ma is. A magyar energiaprivatizáció során ilyen kikötések nem szerepeltek. Ezért került kínos helyzetbe a második szociál-liberális kormány elnöke, Medgyessy Péter, amikor kijelentette, hogy nem lesz lakossági gázáremelés és arra a külföldi magántőke nyomására mégis sor került. Súlyosbítja e kormány felelősségét e kérdésben az, hogy az Orbán által vezetett második polgári kormány már sikerrel tárgyalta a MOL Rt.-vel a gázüzletág visszavásárlásáról, amitől a Medgyessy-kabinet elállt.

E kis előreszaladás után vissza kell térnünk az Antall–Boross irányította első, polgári kormányhoz az *élelmiszeripar privatizálásával* kapcsolatos hibáira és ezzel összefüggésben arra, hogy e kormány hivatali ideje alatt indult el a viszonylag jó színvonalon állt magyar *mezőgazdaság* tönkretétele. Ahelyett, hogy a kormány természetben visszaadta volna a termőterületeket volt tulajdonosaiknak, feltételül szabta, hogy gazdaságuk telephelyén lakva elsősorban saját családi munkaerővel gazdálkodjanak vagy haszonbérleti szerződéssel gondoskodjanak azok műveléséről, illetve termőképességük fenntartásáról ahelyett, hogy a termelőszövetkezeti tagokat és a visszajuttatott földek művelését vállaló régi és új gazdákat arra ösztönözte volna, hogy önálló farmerként a szövetkezetben maradjanak vagy abba belépve azt beszerző, értékesítő és gépkiszolgáló szövetkezetté alakítsák át, a szövetkezet felszámolása irányában politizáltak. Az új, polgári szövetkezetről és annak megvalósításáról (végrehajtásáról) szóló 1992-ben hozott két törvény (a II. és a III.) a korábbi szövetkezetek polgári típusú átalakítását előírta. Tartalmilag azonban egyáltalán nem alakította ki a magyar polgári szövetkezeti intézményrendszert. Ezáltal a szövetkezeti mezőgazdaságot úgy hozta krízishelyzetbe, hogy helyette újat nem adott. Már akkor lehetett látni, hogy a magyar mezőgazdaság jövőjét az MDF azon liberális szárnya, amelyből később az MDMP alakult

meg, a dél-amerikai magánnagybirtok-modell átvételével kívánja meg-
rajzolni.

Miként ezt ma már látni lehet, az első szociál-liberális kormányának ismét a termelősövetkezeti gazdaságvitel súlypontivá helyezésének kísérlete után a második szociál-liberális kormányzat szakítva az Orbán kormányzat tételes jogi szinten sajnos későn rögzített családi gazdasági farmrendszert a nyugat-európai agrárjoggal is összhangban preferáló agrárpolitikájával, újra az MDF–MDMP-s Raskó György által preferált dél-amerikai allodiális magánnagybirtok-modell átvételével kívánja átalakítani a magyar mezőgazdaságot. Ami ezt a földbirtokszervezetet illeti, azon rabszolgajellegű cselédsorban dolgoztak az alulfizetett mezőgazdasági bérmunkások, ami miatt 1867-ben kitört a mexikói forradalom. Jóllehet ott az allodiális földbirtokokat nem osztották szét a családok között, hanem EHIDO-nak elnevezve munkaszövetkezeti gazdaságokká alakították át őket, a kényszertagságból eredő érdekelt-ségi hiány folytán veszteségesse válásuk miatt az 1970-es évtizedben felszámolásra kerültek. Kialakultak belőlük részben egészséges mére-tű családi gazdaságok. Azonban a magyar termelősövetkezeti veze-téshez hasonlóan a tagság rovására jelentős saját vagyont felhalmozó vezeték vásárolta fel az EMIDO gazdaságok jelentős részét, és vissza-rendezett mindent.

Ezzel szemben Európa nyugati, dél- és észak-nyugati felében a jog-államiság légkörében, a jog eszközeivel az egészségtelenül nagymé-re-tű földbirtokok állami megvásárlásával az így nyert földalapból ked-vezményes áron és hosszú lejáratú részletfizetés ellenében egészséges mére-tű családi farmgazdaságok jöttek létre, amelyek ezekben a régi-ókban ma is jól prosperálnak. Az EU-ban a mezőgazdasági gépi tech-nika egyre nagyobb teljesítményűvé válása folytán az amúgy is liberá-lis beállítottságú Egyesült Királyság szorgalmazza az egy gazdaság rendelkezése alatt tartható felső földbirtokhatárok eltörlését. Ez a szemlélet a kontinentális nyugat-európai tagállamoknál heves ellenál-lásra talált. Ezért egy olyan kompromisszum alakult ki az EU agrárpo-litikájában, hogy a régi tagállamokban az igényesebb és nagyobb ápo-lási odafigyelést igénylő mezőgazdasági kultúrák termelésére továbbra is maradjon meg a már kialakult saját munkaerővel működtetett csalá-di farmrendszer, míg az olcsóbb és kevesebb nyereséget hozó gabona-

és takarmányféleségek termesztésére a közép-európai új tagállamok esetében a „family farm” helyett az amerikai típusú „contract farmok” kerüljenek kialakításra, részben külföldi, részben az újraelosztás során jelentős magyar nagyfarmerekkel. Ebben az agrárstruktúrában a volt kisbirtokosok – miután földjüket az itt említettek megszerezték – alulfizetve csak mezőgazdasági bérmunkásként dolgozhatnak.

Ezt a folyamatot indította el az MDF, amikor eltúrte, sőt hallgatólagosan elősegítette, hogy a kárpótlási törvény előírásait megsértve a földárveréseken ne csak a törvényben meghatározott jogosultak vehessenek részt, hanem azok is, akik felvásárolták a kárpótlási jegyeket és azok is, akik ily módon – a magyar törvények kijátszásával – külföldi állampolgárok érdekében, bár a saját nevükben kötöttek formális ügyletet, zsebszerződésekkel a földek tényleges birtoklását átjátszva a kárpótlási jegyeket felvásárló kül-, és belföldi ingatlanspekulánsoknak és mezőgazdasági vállalkozóknak.

Ezt a folyamatot igyekezett megállítani a már említett késői intézkedésével az Orbán-kormány, amikor 2001 őszén kiadta az új agrárjogszabály-csomagot, a családi gazdaságokról, a családi gazdaság létrehozását elősegítő állami földalapról, valamint a földtörvény ennek megfelelő módosításáról. Ez a jogszabálycsomag néhány kisebb hibáját eltekintve alapvetően a nyugat-európai földtörvényekkel és farmrendtartásokkal összhangban biztosította volna a családi gazdaságok védelmét oly módon, hogy az nem sértette volna a más tagállamokból származó európai polgárok földtulajdon- és földhasználatijog-szerzését, mivel a külföldinek is a magyar földszerzőhöz hasonlóan letelepedési és a saját családi munkaerejével történő gazdaságvitelre kell kötelezettséget vállalnia. Az ilyen farmgazdaságok létének tartósságát kívánta biztosítani az a jogutódlási és elővásárlási sorrend, amelyben a gazdaságot folytatni szándékozó örököst a helyben lakó szintén gazdálkodó, majd a haszonbérelő követte. Ilyenek hiányában az állami földalap részére lett biztosítva az elővásárlási jog. A jogi személyként működő földalap ugyanis a gazdátlanul maradó birtokokat más családi gazdálkodóknak adta volna el.

Az Orbán-kormányt 2002 tavaszán felváltó második szociál-liberális kormány azonban módosítva a Földtörvényt és a társasági tag földtulajdon-szerzési lehetőségét bevezetve, bujtatva lehetővé tette, hogy a

társaság felszámolása esetén külföldi magánszemély azzal egyszemélyi társaságot alapíthasson és egy ilyen áttétellel külföldi jogi, valamint külföldi magánszemélyek tulajdonába kerülhessenek termőföldek. Ezt segíti elő még az állami földalapnak a korábbi sorrendhez viszonyítva előbbre hozott elővásárlási joga is. Ugyanis az Orbán-kormányt felváltó Medgyessy-kormány – miként ez a legutóbbi 6 állami tulajdonban álló agrártársaság (Bábolna, Bóly stb.) 2004 júliusában külföldiek részére előkészített privatizációja tervéből is kitűnt – a már említett latin-amerikai óriásgazdaságok kialakítására törekszik. Ennek elősegítése látszik abban a kormányrendeletben is, amely lehetővé teszi a gazdáknak, hogy az előrehozott nyugdíjkorhatár elérésétől számítva életjáradék folyósítása fejében az állami földalapnak adhatják át gazdaságukat.

A második szociál-liberális kormány agrárpolitikája tehát mindenben eleget kíván tenni annak az uniós agrárpolitikai koncepciónak, amit az angolok preferálnak, miszerint a kelet-európai régióban nagy táblákon történjen a kalászosok és a takarmány termesztése. E koncepció értelmében szántáskor és vetéskor, valamint betakarításkor külföldi telephelyeikről ideszállított gépekkel végeznék el a munkálatokat, majd a gépekkel együtt a terményt is elszállítanák vagy az értékesítés idejéig átmenetileg közraktárakban helyeznék el. A közép-kelet-európai régióban – beleértve Magyarországot is – egy ilyen agrárgazdasági konstrukció kialakítása csak igényelne igen korlátozott számú munkacserőt bizonyos őrzési és rakodási funkciók ellátására. Ezáltal a magyar falun a családi gazdaságok tönkremenése miatt a mezőgazdák óriási munkanélküli seregének megjelenésével lehet számolni, amely ugyancsak a latin-amerikai államokhoz hasonlóan bevándorolna a városokba, azok külterületein a bádogg-, és papírviskókból kialakításra kerülő nyomortelepeket, ún. „favellákat” létrehozva, amelyek a bűnözés, a környezetszennyezés és a járványok gócpontjává válnának.

Nem véletlen, hogy már a Horn-kormány külügyminisztereként is Kovács László és az MSZP-s parlamenti frakció az egyéni nagygazdákká vált tsz-vezetők érdekeit képviselő Mezőgazdasági Termelők és Szövetkezők Szövetségével együtt a szabad és korlátozás nélküli termőföldszerzés lehetővé tételét szorgalmazta. Ennek érdekében minden jogalapot nélkülözve Magyarországnak az Európai Társulási Szerző-

désből, valamint az OECD-tagságból fakadó kötelezettségeire hivatkozva az Alkotmánybíróság előtt támadta meg az akkori első szociál-liberális kormány – bár sikertelenül – annak a Földtörvénynek a földforgalmat korlátozó előírásait, amelyet az Antall–Boross-kormány, illetve az MDP liberális szárnyának és az SZDSZ-nek e kérdésben a szocialistákkal egy platformon állása miatt a KDMP csak több évi huzavona után tudott 1994-ben az Országgyűlésben megszavaztatni (1994: LV. tv.). Azt pedig, hogy a 2002. évi választásokat követően az Orbán-kormányt felváltó második szociál-liberális kormány agrárpolitikájában a nagyfarmer-rendszert jellemző agrárstruktúra kialakítása és a családi gazdasági rendszer leépítése vált programmá, bizonyítja Kovács Lászlónak néhány nappal a választásokat követő az a fenyegetése a leköszönő, de még teljes jogkörrel működő polgári kormány irányában, hogy ha továbbra is osztanak földet az állami földalapból a családi gazdaságvitelt vállalók részére, büntetőeljárást kezdeményez és „elvárja” a bíróságoktól a megfelelő jogkövetkezmények levonását

A családi gazdaságok elsorvasztására és a termőföldeknek a Földtörvény tiltó rendelkezésének megkerülésével külföldiek tulajdonába történő átjátszására a Nemzeti Agrár-, és Vidékfejlesztési Kerekasztal (NAVK) lehetővé kívánja tenni, hogy jogi személyiséggel rendelkező bel- és külföldi agrárgazdasági társaságok egyaránt, főleg az állattartó telepek termőföldtulajdont szerezhessenek. Ennek érdekében a NAVK felülrná az EU-val kötött derogációs megállapodást, mely szerint 2001-től kezdődően 7 évig fennmaradhat a külföldiek termőföldtulajdon-szerzési tilalma azon magánszemélyek kivételével, akik már három éve Magyarországon lagnak és itt gazdálkodnak. Ezen túlmenően a NAVK annak érdekében, hogy a nagy- és a közepes erősségű gazdaságok közé beékelődő kisgazdaságok felszámolódjanak, tulajdonosait kényszereladásra kötelezné, ami az 1950-es és 60-as évek kommunista diktatúrájára emlékeztető önkéntes földfelajánlásra emlékeztet.

A családi gazdaságok elsorvasztásának politikájára vall az is, hogy 2003 nyarán az aszálykárok teljes körű rendezésétől, valamint a nemzeti keretből megadható agrártámogatások csökkent mértékű folyósításáról úgy döntött az agrártárca, hogy nem világosítja fel a gazdákat a támogatásokhoz történő hozzájárulás lehetőségeiről. Ebben közrejátszott az is, hogy a második szociál-liberális kormány mindjárt a hatalomra

kerülése évében (2002) a pályázatok elkészítésében szakértő agrármérnökökből a polgári kormányzás alatt kialakított falugazda-hálózatot a szakértők politikai szempontok szerinti lecserélésével szétzilálta. Ezenkívül még a csatlakozást közvetlenül megelőző évben, de még a belépés után sem voltak kialakítva az FVM részéről azok a hivatali fórumok, amelyeken keresztül az igényelhető támogatásokhoz a gazdák hozzá tudnának jutni. Emiatt nem jutottak hozzá 2004 őszéig a biogazdák az év tavaszán esedékes EU-támogatásokhoz. Ugyanakkor a szaktárca az EU által jóváhagyott nemzeti támogatási összegeket évről-évre csökkenti. A sertésfenyészők pl. 2004-ben nem egészen a felét kapták meg az előző évinek. (MN, 2004. IX. 6, 13.)

Általánosan érvényesülő tendencia a támogatások megkülönböztetett, azaz diszkriminatív odaítélése, mivelhogy az agrártárca a nagyfarmoknak sokkal nagyobb összegű és kedvezőbb feltételű támogatásokat biztosít, mint az egyéni és a családi farmoknak. Csak valamennyit változtatott kényszerűségből ezen a helyzeten az agrártárca részben a 2004 késő téli, kora tavaszi félút-lezárásos országos gazdademonstráció, valamint a szocialisták európai parlamenti választásokon elszenvedett veresége hatására. Ennek tudható be, hogy az agrártárca a 2004. év első felének kedvező időjárási viszonyai következtében bekövetkezett túltermelésből fakadó értékesítési áresés hátrányait a közraktározás elősegítésével, valamint tanácsadással kívánna enyhíteni és nem folytatja azt az 1994–1998 közötti gyakorlatát, hogy még túltermelés esetén is termékeket importál. Igaz, ma már ilyen intézkedések nélkül is az országba korlátlanul érkehetnek és érkeznek az EU-tagállamokból mezőgazdasági termékek. Ugyanakkor egyre több hír jelenik meg a médiában a termelők veszteségeiről a felvásárlási árak leszorítása miatt, ami állami támogatással nem oldható meg, csak a felvásárlási áraknak állami beavatkozás melletti olyan stabilizálásával, amely a termelők megélhetéséhez és a gazdaság szinten tartásához szükséges mérsékelt hasznot biztosítaná. A mezőgazdasági szaktárca most sikertelenül kapkod, mivel az EU által a csatlakozási szerződés megkötésekor a belépés időpontjáig lehetővé tett hazai agrártámogatásokat a 2004. év helyett 2005-ben kívánta volna folyósítani. Ennek oka, hogy 2004-ben az FVM az ellenzék sürgetése ellenére sem állította fel a támogatást folyósító hivatalokat. Az EU viszont e támogatások belépést

követő utólagos folyósításához már nem járult hozzá. A gabona 2004. évi nyomott áron történő értékesítési kényszeréhez pedig az vezetett, hogy a szaktárca nem állította fel idejében az intervenció raktárakat. Gyanítható, hogy a kormány e mulasztásai cinikus összejátszás az EU családi farmrendszert likvidálni kívánó agrárpolitikájával. Ezzel függhet össze az is, hogy a már Magyarországra megérkezett európai uniós mezőgazdasági támogatásokat 2005 első félévében a szakminisztérium a miniszterelnök tudtával visszatartotta és csak a MAGOSZ által megszervezett országos méretű gazdademonstráció hatására volt hajlandó a gazdáknak járó támogatást kifizetni.

Most lenne szükség arra is, hogy a gazdák megfelelő raktározási és termék-feldolgozási lehetőségekkel rendelkezzenek. Ezek birtokában nem lennének kiszolgáltatva a termékvásárló mezőgazdasági, kereskedelmi és feldolgozóipari cégeknek. Csakhogy már a rendszerváltás első éveiben újraszerveződött „Hangya” mezőgazdasági termékvásárlására és értékesítésére alkalmas szövetkezeti mozgalom stabilizálása érdekében nem tett semmit az akkor hivatalban volt Antall–Boross-kormány és a már említettek szerint abban az irányban sem történt semmi, hogy a régi mgtsz-ek beszerző-értékesítő és esetleg termékfeldolgozó szövetkezetekké alakuljanak át. Ez ugyanis a már körvonalazott mezőgazdasági struktúrát kialakítani célzó agrárpolitikának nem állt érdekében. Ugyanakkor maga a szövetkezet intézménye is ellentétes a globalizáció és a neoliberalizmus érdekeivel, mivelhogy a kisegzisztencia, az egyéni-családi farmer, a kisiparos, a kiskereskedő és a szabvány magánháztartás érdekeit van hivatva megvédeni a nagytőke haszonhajhászásával szemben. Ezzel áll összefüggésben az, hogy amikor lehetőség lett volna az alapvetően korszerű magyar élelmiszeripar részben vagy egészben szövetkezeti kézbe adására az adósságszolgálat bizonyos mértékű elengedésének vagy legalábbis átütemezésének egyidejű kérése mellett, az Antall–Boross-kormány az élelmiszeripar gyors privatizációjába kezdett.

Ennek eredményeképpen külföldi kézre került a növény-olajipar, a cukoripar, a tejfeldolgozó, valamint a húsipar. Az ekként privatizált élelmiszeripari üzemek egy részét – nyereséges működések ellenére – a külföldi tulajdonosok felszámolták, a munkavállalókat csoportos létszámleépítéssel, sőt nem egy esetben a csoportos létszámleépítés sza-

bályait megkerülve, egyszerű felmondással küldték el (lásd: a szekszádi és a kaposvári húskombinát, valamint a kanizsai sörgyár, továbbá a magyar cukoripar esetét). Ugyanakkor a nem ilyen sorsra került továbbműködő üzemek esetében a feldolgozandó mezőgazdasági terméket nem a magyar termelőktől veszik át a külföldi cégek, hanem megdrágítva a feldolgozott élelmiszeripari termék árát és tönkretéve a korábbi magyar beszállító termelőket, a külhoni agrárprotekciónizmus következtében a hazájuk termelőitől felvásárolt nyersanyagot szállítják Magyarországra, és itt dolgozzák fel. Ennek során a fuvarköltségeket is beiktatják a fogyasztói árba, aminek következtében ezek a termékek Magyarországon drágábban kaphatók, mint az anyavállalat országában (a magyar napraforgótermelők esete a privatizált növényolaj-iparral). Több csődközelségbe jutott vagy csődeljárás alá került vagy egyszerűen csak termelésátstrukturizálás miatt tevékenységet szűkítő élelmiszeripari feldolgozó cég (Baranyatej, Hajdú BÉT, Kapuvári Húskombinát) azon túlmenően, hogy lemondta a beszállító gazdák szolgáltatásait a felgyülemlett tartozásait sem fizette ki. Mindezt az FVM hatékony beavatkozás nélkül tétlenül nézte ellentétben az Orbán-kormány, amely eredményesen fellépett a Győri Kecs- és Ostyagyár elviteli tervével szemben. A jelenlegi szociál-liberális agrártárca tétlensége miatt sok állattenyésztő családi farm tönkrement. E folyamat ugyancsak az EU globalizációs agrárpolitikájának nagyfarmok kialakítására irányuló célkitűzését segíti elő. Lehet, hogy ezért az FVM részéről a passzivitás tudatos.

Annálfogva, hogy az *élelmiszeripar privatizációjának* túlnyomó része az egyéb ipari létesítmények egy részének magánosításával egy időben még az ÁPV Rt.-ről és az általa kezelt magánosításra szánt állami vagyon értékesítési módjáról szóló 1995: tv. kibocsátása előtt történt, az adás-vételi szerződések sem a huzamos továbbműködtetésre, sem a munkavállalók, sem a beszállítók megtartására, sem pedig a reorganizáció nem tartalmaztak szankcióval megerősített kikötéseket. Jóllehet, e törvényben már szerepel a munkavállalók és a beszállítók megtartásának, valamint a reorganizáció és a továbbműködtetés feltételkénti kikötése, ezeket a kikötéseket általában nem vagy csak rövid ideig tartották be. Az ide települt külföldi cégek egy jelentős része csak addig maradt itt, amíg az ösztönző adókedvezmények ideje nem

járt le. Ezt követően a globalizáció gazdasági törvényeinek hatására ezek a cégek tőlünk keletebbre fekvő országokba, többnyire Ukrajnába, Romániába vagy Bulgáriába, nem egy egyenesen Kínába vagy más olyan távol-keleti országba tették át telephelyeiket, ahol hozzánk viszonyítva alacsonyabb a munkaerő ára. Hogy pedig az elhagyott régióban – a mi esetünkben Magyarországon – rivalizáló piacként hasonló ipar ne alakulhasson ki, a csarnokokat is teljes egészében lebontják, vagy a telepterületet az üzemi épületekkel együtt olyan kikötések mellett értékesítik, hogy az új tulajdonos a jogelőd iparának folytatása kivételével bármilyen célra hasznosíthatja a tőle megvásárolt ipartelepét. Ilyen kikötéssel került sor a sajószentpéteri üvegyár működésének leállítását után az amerikai tulajdonos részéről történt eladásra. Hasonló sorsra jutott több más iparágba tartozó jól felszerelt és nyereségesen működő üzem is. Így a német-svájci érdekeltségbe került bélapátfalvai cementgyár, az osztrákoknak eladott szolnoki papírgyár az Amerikába szállító és ottani érdekeltségbe került kecskeméti húszüzem. Mindhárom komoly piaci háttérrel rendelkező, jól felszerelt és korszerű technológiával működő üzemet az új tulajdonosok csakhamar bezárták, a munkásoknak felmondtak, a gépeket pedig leszerelték, amelyeket vagy a hazai anyagárhoz vitték (osztrákok a papírgyár esetében) vagy pedig keletebbre a termelési költségek csökkentése végett. Ezért lényeges a külföldről ideáramló tőkének az, hogy a privatizálás során minél olcsóbban juthasson hozzá a magyar gazdasági egységekhez, figyelmen kívül hagyva az ott dolgozó munkakollektíva pénzben is kifejezhető értékét. Éppen ezért *részben dilettantizmusa, részben pedig a vevőkkel való összejátszás miatt komoly felelősség terheli az Antall-Boross-kormányt – főleg annak MDMP-s szárnyát, valamint a két szociális liberális kormányt abban, hogy az értékesítésre szánt cégeket előzetesen lepusztította és ma is lepusztítja.*

Visszatérve az *üvegiparra*, annak megvételeiben elsősorban amerikai cégek érdekeltek, amelyek azt Magyarországon is egy vagy csak néhány helyre kívánják koncentrálni, a többinek a leépítése mellett. Nagy a valószínűsége annak, hogy ez áll a tokodi üvegyár esete mögött is, amelyet egy középvallalkozás méretű magyar érdekeltségű Kft. eddig sikerrel működtetett. Banki kölcsönt a Raiffeisen Banktól szerezve lehetővé vált a gyár részére, hogy technológiáját a környezet-

védelmi szempontoknak is megfelelve korszerűsítse. A korszerűsítés elvégzésére a Környezetvédelmi Felügyelőségnek kellett volna megadni az engedélyt, amely azonban az Államigazgatási Eljárási Törvényben meghatározott maximum 2x30 napos eljárási idő helyett 2 év elteltével adta ki a korszerűsítésre az engedélyt, megvárva azt, míg a késedelmes beruházáskezdés miatt a bank vissza nem vonta az előzetesen jóváhagyott hitelt. Mivel a régi korszerűtlen technológiával az üveggyárat tovább üzemeltetni már nem lehetett, emiatt a társaság csődbe jutott és a termelést mintegy 120 munkavállaló elbocsátása mellett le kellett állítani. Annálfogva, hogy a községben más foglalkoztatási lehetőség nincs, valamint mivel e vállalat megszűnésével jelentős adóbevételről esett el a községi önkormányzat, a polgármester államigazgatási jogkörben okozott kár miatt – igen helyesen – pert indított a környezetvédelmi felelősség ellen. Annak ellenére, hogy a Környezetvédelmi Felügyelőség állítja, hogy teljes mértékben jogszerűen járt el, ez aligha hihető.

A 2002-es kormányváltást követően az Orbán-kormány által lendületesen elindított kis-, és középvállalati hálózat stabilizálását célzó *Széchenyi-Program* majdnem a teljes leállításhoz vezető *visszafo-gása*, továbbá a szupra-, és az internacionális nagyvállalati szférának a *közbeszerzéseknél* és a tenderpályázatokon a tisztességes versenyt elő-író szabályok kijátszásával, nem egyszer visszajutalmazások fejében történő előnyökhöz juttatása, egyértelműen mutatja, hogy a második szociál-liberális kormány egyértelműen a szociális hálót leépítő globalizált monetár neoliberális piacgazdaságot és ott is a külföldi főleg az amerikai gazdasági érdekeket szolgálja ki. Ezzel függ össze a multinacionális nagyvállalatok kormányzati támogatása a nagyvállalatok számára beszállítóként működő közép- és kisvállalkozások hátrányára. Ugyanis a korábbi szociális piacgazdaság szerződéses integrációjával szemben a globalizáció mai gazdaságfilozófiája a centralizáló szervezeti integrációt preferálja. Ennek fényében válik világossá, hogy a Medgyessy-kormány miért is fogta vissza, sőt üresítette ki az Orbán-kormány által a hazai kis-, és középvállalkozások megindítását és megerősítésére életre hívott „Széchenyi-Tervet”. A hazai *fogyasztóvédelem* működése is mindez ideig kis-, és középvállalkozás ellenes volt. Ezt látszik alátámasztani hogy 2004 nyarán volt látszólag a fo-

gyasztók érdekében fellépve az Országos Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség központi szervezéssel ellenőrző brigádokat küldött az egyes megyékbe, a kisvállalkozások ellenőrzésére, a helyszíni ellenőrök azonban az európai uniós előírások megszegésére hivatkozva olyanként is bírságotak, a kiskereskedőket és a kisvendéglősöket, ami a normális kereskedelmi és iparüzési szokások (usance) szerint Európa-szerte – így az EU tagállamokban is – elfogadott 2004 nyarán pl. egy dunántúli fürdőhelyen a Széchenyi-Terv támogatásával megépült panzió kávézóában nem sokkal a nyitás után egy hónapon belül kétszer is megjelent a felügyelet ellenőre és jelentéktelen adminisztrációs hibákért kétszer is bírságot. Ezzel szemben a szomszédos Ausztriában a Munka- és Szociálisügyi Minisztérium külön fenntart egy Vállalkozástanácsadó intézetet, amely a kezdő vállalkozásokat több éven át díjmentesen instruálással és tanácsadással segíti. Miközben a magyar fogyasztóvédelem a kis-, és középvállalatokat túellenőrzi, addig a külföldre privatizált élelmiszeripari cégek viszonylatában felügyeleti deficit állt fenn, lejárt szavatosságú, holott a plázák élelmiszerpultjai is tele vannak nem megfelelő lejárt szavatosságú, sőt egészségre ártalmas árukkal. Mindezt a lakossági bejelentésekre és az egészségügyi felügyelet által kezdeményezett 2005 nyarán lefolytatott fogyasztóvédelmi ellenőrzések során került megállapításra. Csak a választások közeledése irányította a fogyasztóvédelmi felügyeletet a multinacionális cégek által fenntartott élelmiszerláncolatok vizsgálatára azok után, hogy sorozatban derült fény romlott élelmiszerek árusítására. Mindez azt mutatja, hogy a globalizált világgazdaságpolitika hazai kiszolgálása érdekében a szociál-liberális kormányzat a termelő-, és a szolgáltatóiparban is ugyanazt a gazdaságpolitikát folytat, mint az előbb bemutatott agrárium esetében.

Egyértelműen ez bizonyosodott be az Oktatási Tárcá esetében is, amikor a SULINET-tel összefüggő eszközeladásokra a jogosítványt manipulált közbeszerzési eljárás keretében olyan amerikai cégnek adta, amely 2002 tavaszán ingyenes hosszú hétvégi luxuski kapcsolódásra hívta meg üdülőjébe a minisztérium vezető munkatársait. Valamint ilyen, az ugyancsak manipulált pályáztatással, felső értékhatár-kikötés nélkül meghirdetett óvodai kakaóbiztos számítógépterítésre történt

„egypályázatos” cégkijelölés, amelynél irreális szállítási ár megállapítására került sor.

Általában megállapítható, hogy szinte valamennyi eddig lebonyolított közbeszerzési eljárás manipulált volt és az előre kiválasztott cégek nyerték meg a tendert, amelyek irreálisan magas árakon lettek feljogosítva szállítást vagy beruházást/kivitelezést, valamint egyéb közérdekű szolgáltatást teljesíteni. Mivel pedig a közbeszerzési pályázaton a tendert megnyerő cég jogosult csak közintézményeknek eladni, monopolhelyzeténél fogva a reális érték többszöröséért szolgáltatja vagy adja el a termékét, mint ahogy azt a vevőként fellépő közintézmény más cégtől jóval olcsóbban beszerezhetné. Az ebből származó visszaélések eddigi legnagyobbikát az autópálya építése kiírt pályázat tenderét megnyert négy cég kivitelezési költségeket jelentősen megnövelő tilos kartell-megállapodás jelentette, ami miatt a Versenyhivatal a négy cégre cégenként 7 milliárd Ft összegű bírságot szabott ki. E határozatot az érintett cégek azzal a cinikus támadták meg a Fővárosi Bíróság előtt, hogy a Versenyhivatal eljárási szabályt sértett, mivel titkos adatok meg nem engedett felhasználásával hozta meg és indokolta döntését. A közbeszerzési eljárások terén annak ellenére nem javult a helyzete, hogy 2004-ben teljesen új Közbeszerzési Törvény került elfogadásra, amely igen részletes kautélák beiktatásával kívánja a visszaéléseket megelőzni. A bonyolult és kazuisztikus új szabályozás azonban inkább segíti megtalálni a kiskapukat és kijátszani azokat. Mutatja ezt az is, hogy érdekes módon az új törvény meghozatalát követően is kormányközeli olyan cégek nyerik meg a közbeszerzési pályázatokat, amelyekben a kormányfő is érdekelt volt (l. a Tankönyvkiadó eladását).

Ugyancsak az autópálya-építés körül kirobbant másik nagy horderejű botrány, ami egyértelműen igazolja azt, hogy a második szociál-liberális kormány is teljesen bankárkormányként működik és bankár-szemléletben kormányoz. Ez ami összhangban áll a mai monetár-liberális világgazdaság-politikával, pontosabban annak eltorzult kinövésével. A tényállás szerint az Állami Autópályakezelő Rt. az autópályahálózat továbbépítésére az EU-tól kapott támogatási összegeket a cél szerinti felhasználásig pályázati kiírás nélkül a Kereskedelmi és Hitelbank (K&H) kezelésébe adta, amelynek bróker cége a K&H Equitis a Miniszterelnöki Hivatalba is belépési jogosítvánnyal rendelkező Kul-

csár Attila közreműködésével ebből a pénzből megfinanszírozta a Britton Rt.-nek a Pannon Plaszt felvásárlására irányuló akcióját. Egyúttal e pénzösszegnek a gyarapítása érdekében a Magyar Európa Banknál kezelt közpénzek tőzsdei megforgatásra kerültek, aminek hasznát egyre nagyobb mértékben valószínűsíthetővé válva kormányközeli személyek fölőzték le. Hogy mindez véghez vihető volt, vagyis, hogy célirányos alapok átmenetileg más célra is felhasználhatók legyenek, az erre irányuló tilalmat a kormány 2003 tavaszán törvénymódosítással feloldotta. Annak ellenére, hogy a kormány mindent megtett annak érdekében, hogy erre az ügyre ne derüljön fény (a PSZAF elnökének megveretése és törvénymódosítással történt eltávolítása, az ügy felderítése miatt és a kiküldött parlamenti vizsgálóbizottság munkájának megghiúsítása a bizottság kormánykoalíciós tagjai részről ügyrendi kifogásokkal), hasonló hatást váltott ki a közvéleményben, mit az előző szociál-liberális kormánynak az önkormányzati vagyon terhére történt MSZP-SZDSZ manipuláció a Vektor Kft., az 1000-es Ügyvédi Iroda és Tocsik Márta közreműködésével. Akkor az ÁPV Rt. felügyelőbizottságától tagadta meg az igazgatóság részei az adatoknak vizsgálatra történő átadását, ami ugyancsak jogellenes volt. Mindebben jelentős szerepet játszott, hogy az akkori szociál-liberális kormánykoalíció elvesztette a hazai parlamenti választásokat, a jelenlegi pedig az európai parlamentiét. Az 1996-os parlamenti választások ugyanakkor kedvező kimenetelét a szociál-liberális koalíció számára a Horn-kormány időszakának „olajgaate” ügye is minden bizonnyal hátráltatni fogja, mivel annak keretében az orosz-szovjet adósságok egy részének Magyarország irányába olajszállítással történt rendezése MSZP közeli magánzsebekbe vándorolt. Legalábbis erre utalnak a megindított büntetőeljárás keretében végzett ügyészi nyomozás legújabb fejleményei.

Ugyancsak visszaüt a jelenlegi szociál-liberális kormány 2003 nyarán már baljós jelzéseket felmutatott pazarló gazdálkodása és felpuhított 2004. évi költségvetése. A második szociál-liberális kormány a hivatali idejének megkezdését követő 200 napon, azaz több, mint fél éven át, választási ígéreteinek eleget akarván tenni az előző kormánytól megörökölt tartalékokat teljesen kimerítve, ezt követően pedig fedezet nélkül osztogatott. Anélkül, hogy tartós fedezet lett volna, túlméretezve emelte a köztisztviselői és a közalkalmazotti munkabéreket,

ezen kívül eleget téve a multik határtalan haszon- és piacszerzési törekvéseinek, az államháztartásra és a költségvetési intézményekre, valamint az önkormányzatokra a már említett módon rendkívül sérelmes, túl drága közbeszerzési és közberuházási tendereket írt elő. Az ebből származó hátrány még növekedett a nem megfelelő teljesítéseken keresztül is. Ehhez hozzájárult, hogy e közbeszerzési és közmegrendelési tenderek a kiválasztottakon kedvező kiírásáért és elbírálásáért visszajutalmazást kaptak azok, akik hivatali helyzetük felhasználásával a tendernyerést e cégek részére elősegítették.

Ez a politikai nomenklatúra – miként az első szociál-liberális kormányzat idején is – erőteljesebben volt összefonódva a gazdasági nomenklatúrával, mint akár az MDF vagy a FIDESZ, mivel tagjainak túlnyomó része a korábbi szocialista állampárti gazdasági szférájából származott. Jóllehet, eddig valamennyi rendszerváltó kormány vezető tisztviselőinek és koalíciós párt vezető nomenklatúrájának megvolt a maga kapcsolatrendszere a részben a rendszerváltás előtti időből átmentődött, részben pedig a rendszerváltás után kitermelődött gazdasági réteggel, amely a közvagyon és a közérdekek hátrányára részükre elvtelen kedvezményeket adott. 15 év ilyen irányú mérlegét tárgyilagosan nézve ezzel azonban a legnagyobb mértékben a jelenlegi kormányzat élt és él.

III. Tendenciák és elvi következtetések

Abban, hogy nemcsak az erkölcsileg, hanem a jogilag is elítélendő gazdasági és politikai természetű cselekvések előtt álló gátak ennyire eltűntek, a globalizációs világpolitikának igen komoly szerepe van. Korten „A tőkés társaságok viláгурalma” c. könyv, valamint Hans-Peter Martin és Harald Schumann „A globalizáció csapdája” című műve és a globalizációról szóló egy sor más átfogó írás kimutatja, hogy mind a bankszféra, mind az egyes ipari termelő és szolgáltató, valamint kereskedelmi ágazatok, mind pedig a mezőgazdaság az egyre szűkebbé váló, ugyanakkor viszont az egyre nagyobb társadalompolitikai és gazdasági hatalomra szert tevő multi-, és szupranacionális elit kezébe kerül. Ez az elit államokon keresztülgázolva, internacionálisan nemcsak a gazdaság valamennyi szektorát és ágát, hanem az államok politikájának egészét is uralja, a maga érdekeinek megfelelően megha-

tározva az államrezort. A fúziókkal egyre nagyobb hatalommá, ugyanakkor a kíméletlen piaci versennyel a konkurenciát csődfelszámolási eljárásokkal kihullajtó politikailag és gazdaságilag összefonódott nagyhatalom a közép-kelet-európai régiót neoliberais eszközökkel újra gyarmatosítja. Hogy ez ebben a térségben milyen mértékben sikerül, az a közép-kelet-európai posztkommunista államok mindenkori uralmon lévő kormánypártjainak és kormányainak kiszolgálókészségétől és/vagy nemzeti érzületétől függ. Az első magyar polgári kormány, valamint az azt felváltó szociál-liberális kormány időszakában a nehézipar olcsó privatizálhatósága végett szisztematikusan történt lezüllesztése következtében a vasúti járműpark korszerűsítés továbbfejlesztését célzó tendereken a külföldi járműgyártó cégekkel szemben a magyar járműipar még beszállítóként sem jöhet szóba. Ennek oka, hogy a tagállamok részére a nemzeti előnyben részesítést az EU tiltja. A magyar gazdaságpolitikával ellentétben Szlovákia nem volt hajlandó elsorvasztani járműiparát, ennél fogva a hozzánk hasonló vasútfejlesztésnél Ausztriához hasonlóan járműipara a tenderyertes külföldi gyártók beszállítójaként szerepel.

Visszatekintve az elmúlt 15 évre, a legnagyobb kiszolgáló készséggel és a legkedvesebb nemzeti érzülettel az MSZP és az SZDSZ, valamint a már regnált és most regnáló koalíciós kormánya rendelkezett, illetve rendelkezik. Valamivel mérsékeltebben nyilvánult és nyilvánul meg ez a két hatás az MDF esetében, ahol kormányzása időszakában a később az MDMP-t megalapító liberális szárnya képviselte a nagyobb kiszolgálói hajlandóságot.

Nézve e vonatkozásban a magyar helyzetet, úgy tűnik, a jelenlegi szociál-liberális kormány és a mögötte meghúzódó kormánypárti erők egy része mind a két oldalon behódolva az USA neokonzervatív republikánus szárnyának, nemzeti, sőt Európa ellenesen az amerikai politikai és gazdasági érdekeket fenntartás nélkül kiszolgálja. Egyúttal kritika nélkül utánozza és átveszi azt a neoliberális gazdaság-szociális felfogást, miszerint az állam nem állhat útjában az egyéni egzisztenciális szabadság és érdekérvényesítés megvalósításának, még akkor sem ha ezáltal társai, szűkebb vagy tágabb környezetének a jogos érdekeit sérti.

Míg a szociális piacgazdaság keynesi érdekérvényesítési mechanizmus az érdekeknek érdekegyeztetési fórumok felállításával és érdekegyeztető tárgyalások folytatásával zajlott, addig a mai hayeki és miltoni neoliberais monetarista gazdaságfilozófián és globalizmuson alapuló állami mechanizmus az amerikai lobbizásra épül, ahol az erőfölénnyel való lehetőségekkel élés és a nyomásgyakorlás elfogadott. Ez vezetett az USA-ban, de több európai fejlett polgári államban a tisztességes versenyyakorlás szabályait megsértő fúziókhoz és azokhoz a botrányokhoz, amelyek eredményeképpen a nagy cégbirodalmak tulajdonos-management részvényesei a cégrészvények fedezethiányos fiktív felértékelésével maguknak óriási hasznot hasítva, és eltitkolva a vállalat reális pénzügyi és gazdasági helyzetét, cégüket csődhelyzetbe hozták, megkárosítva ezzel a kistrészvényesek és a fogyasztók széles körét.

A magyar szociál-liberális gazdasági és politikai elit is utánozva ezt a gyakorlatot egyre nyíltabban nyúlt a közpénzekhez és egyre kisebb ellenállást tanúsítottak a külföldi gazdaságpolitikai nyomásokkal szemben. A kenőpénzadás és -elfogadás, továbbá a nemcsak erkölcsileg hanem jogilag is támadható pénz-, és vagyonszerzés legalizált cselekvési gyakorlattá vált (megalapozatlan gazdasági és mezőgazdasági támogatások kérése és nyújtása az irányító körön belül, valamint történelmileg kialakult bortermelői tájörzetek egyéni érdekek és pártkapcsolatok szerinti titkos telekkönyvi átrajzolása (Wekler ügy), beruházásokkal összefüggő pénzek átmeneti magáncélú felhasználása sikasztással és pénzmosással tarkítva (K&H Equitis Ügy), államadósság törlesztésből származó olaj szökítése és magáncélú eladása (olajezredések), közbeszerzési és közberuházási tenderek irányított kiírása (SULINET, kakaóbiztos számítógépek, kartellezésre lehetőséget adó autópálya-építési trend kiírás – G. M. + D. M. + Inf. Min.), a svéd MIG vadászrepülők további fegyvertechnikai felszerelésekkel való ellátása (H. M.), privatizációs vevőkijelölési ügyben befolyással üzérkedés (Gresham-ügy), atomerőmű működtetésében nem szakember részéről szóbeli tanácsadási szerződés igen magas díjazás mellett, fiktív kampánymegrendelés magas díj kifizetése ellenében külföldi választási tanácsadónak stb.)

Ezekért a nem tiszta ügyekért mind a két koalíciós párt felelős. Most úgy tűnik, több van az SZDSZ mögött álló politikusi holdudvari kör rovásán. Presztízs okokból az SZDSZ új liberális elveket valló miniszterelnök mellett azért állt ki a 2004 augusztusi kormányátalakítás során, mivel féltette, hogy a liberális államtrezori értékeket meg fogják előzni a hagyományos szociális-segítő államtrezori értékek. Mindezt pedig ellentmondana annak az inter-, és szupranacionális globalizált világrendnek, amelyet az USA és részben Brüsszel az EU-tagországaira és ránk is oktrojálni kíván. E neoliberális, határtalan haszon-szerzésre orientált globális gazdaságpolitika rendkívüli módon hasonlít a szocializmushoz abban, hogy az egész világot behálózó szupranacionális vállalatok nem törődve a fogyasztók érdekeivel és igényeivel, egyre-másra bocsátják ki újabb és újabb termékeiket, utasítva alsóbb egységeiket, hogy a saját területükön mennyit kell értékesíteniük. Mindez nagyon hasonlít a szocializmus központi tervezési és tervle-bontási rendszeréhez, a globalizáció és ezzel együtt az egyes államok és nemzetiségek érdekeinek lenyomására irányuló törekvés pedig a proletárinternacionalizmushoz. E gazdaságpolitikai nyomásra tekintet-tel az új magyar Ptk. koncepciója a szerződéses kapcsolatokba a gyen-gébb fél védelme érdekében történő állami felügyeleti beavatkozást azzal az indokkal kívánja szűkíteni és a szerződési akaratszabadságot tágítani, hogy a gazdasági szervezetek működésének természetes vele-járója a maximális haszonra való törekvés. Arról viszont már nincs szó a Koncepcióban, hogy ha ez erőfölénnyel párosulva elnyom más jogos érdekeket, a jog eszközeivel a határhaszon elmélet alapján to-vábbra is korlátozni kell a határtalan haszon koncepciójának az érvé-nyesülését.

Mindezt ma már a világpolitika mértékadó gazdaság-, és szociálpo-litikai, valamint általános társadalompolitikai szereplői közül egyre többen látják. Ez hozta létre 2002 elején az ENSZ Nemzetközi Mun-kaügyi Szervezete (ILO) keretében a globalizáció társadalmi hatásait vizsgáló Bizottságot, amely annak a lerögzítéséből indult ki, hogy az informatika, a termelőeszközök a technológiák, a közlekedés és általá-ban az infrastruktúra mai fejlettségi fokán a globalizáció elkerülhetet-len, aminek egyaránt vannak hasznos és káros vonásai. Megállapította azonban, hogy a „mai formájában erkölcsileg elfogadhatatlan és poli-

tikailag tarthatatlan”. Ezért változtatásokra van szükség, aminek irányait a gazdaság terén a Bizottság a következő pontokban jelölte meg: 1.) Az emberekre – értsd: a gazdaság terén a fogyasztókra – felhasználókra (P. T.) kell összpontosítani. Mint láttuk, a magyar jogalkotás és jogalkalmazás nem ebben az irányban halad; 2.) Olyan demokratikus és teljesítőképes államra van szükség, amely a világgazdasági integrációt befolyásolni, az ott élők számára a szociális és gazdasági esélyeket, valamint biztonságot megteremti tudja. Az Orbán-kormány egyértelműen ez irányban tett erőfeszítéseivel szemben a két szociál-liberális kormány pont ellentétesen a világgazdasági integrációnak kritikátlanul és elvtelenül rendelte alá magát („merjünk kicsinyek lenni” – Kovács László), a Széchenyi-terv és a családi gazdasági jogszabálycsomag kiüresítésével pedig a kis-, és a középvállalkozói, valamint a munkavállalói egzisztenciát megfojtotta; 3.) Konfrontáció helyett dialógusra van szükség, ahol minden olyan állami és nem állami-érdekvédelmi és gazdálkodó szerv köteles legyen beszámolni azokról a gazdaságpolitikai, gazdasági és egyéb intézkedésekről (normatív és egyedi aktusok), amelyeket tett, valamint ilyenek meghozatala előtt érdekegyeztetést folytasson. E téren valamennyi eddigi rendszerváltó kormány deficitben volt és van. E téren minden kormányt, az Orbán-kormányt is bizonyos mértékig felelősség terheli, hogy azért nem hívta össze hosszú ideig az Országos Munkaügyi Tanácsot, mivel az MSZP-s beállítottságú többségi érdekvédelmi szervezetek az érelv tárgyalások sikere helyett azok meghiúsítására törekedtek. Jóllehet az első szociál-liberális kormány az érdekvédelmi szervezetekkel az első polgári kormányhoz hasonlóan tárgyalt, de mindkét kormány különböző kamarillapolitikai taktikákkal gyakran meghiúsította a megállapodások teljesülés – (kormánypárti képviselők módosítási javaslatok benyújtására való felkérés és parlamenti elfogadása). A második szociál-liberális kormány eleinte tárgyalt, a megállapodásokat azonban több ízben egyszerűen nem tartotta be (gázár stb.), később pedig az érdekegyeztetés megkerülésével kormányzott (2003 tavaszától) és lényegében ma is ezt teszi. 4.) A globális gazdasági és a szociális célok megvalósítása szorosabb partnerkapcsolatokat igényel. Az első polgári és megszorításaival a két szociál-liberális kormány ezen a téren

ugyancsak nem sokat tett. A partnerkapcsolatok helyett a gyakorlatban neoliberais hatásra a Hobs-i farkastörvények kezdtek el uralkodni.

Ami a változtatások megvalósításának stratégiáját illeti, a gazdaságot érintően a Bizottság arra utalt, hogy a világ piacai gyorsan növekedtek, ugyanakkor ezzel párhuzamosan a szükséges gazdasági és szociális intézményrendszer nem épült ki. A legfontosabb kereskedelmi és pénzügyek nemzetközi és uniós (-P.T.) szabályok nem azonos hatással vannak a gazdag és a szegény országokra. Az ebből eredő demokráciadeficit igen hátrányosan érinti a fejlődő országok gazdasági és pénzügyi helyzetét. Mindez érvényes az EU-ra is, a 2004 májusában újonnan belépett államok hátrányára.

A gazdasági globalizáció reformja terén – a Bizottság helytálló álláspontja szerint – a nemzeti szintből szükséges kiindulni. Ezért olyan hatékony államra van szükség, amelyek tartós gazdasági növekedést és szociális védelmet biztosít. Ezt elősegíteni hivatott egy olyan élénk civiltársadalom, amely a vállalkozók és a fogyasztók, továbbá a munkavállalók és a munkáltatók reprezentatív szervezeteinek, valamint a különböző egyesületek aktivitásán nyugszik Magyarország e téren is deficitben van. Vannak ilyen szervezetek, de azok ma elsődlegesen MSZP-s politikai, valamint nagyvállalati elkötelezettségűek. Ez a szak-szervezetekre és a fogyasztóvédelmi szervezetekre egyaránt vonatkozik. Az eddigi gyakorlat tanúsága szerint a két szociál-liberális kormányzaton belül mindig is a liberális koalíciós partner erőteljes befolyása, sőt irányítása érvényesül, amely a trendek kiírásánál és a versenytárgyalásoknál a hazai pályázókkal szemben a külföldieket részesítette előnyben.

A globális szinten végrehajtandó reformnak öt lényeges területen kellene megvalósulnia a Bizottság álláspontja szerinti:

- 1.) A kereskedelem és a pénzügy területén szélesíteni kellene a fejlődő országok autonómiáját. Ennek mond ellent ma, hogy az EU nem engedi, hogy az egyes újonnan belépett közép-európai posztkommunista államok – ideértve Magyarországot is – saját keretük terhére támogatásban részesítsék kis-, és középvállalkozásaiknak, valamint mezőgazdaságuknak a nemzetközi színvonalhoz történő felzárkóztatását. Ugyancsak ellentétes a Bizottság ebbéli álláspontjával, hogy az autópálya-tender kiírására ha-

zánk a többi tagállamhoz hasonlóan nem szerepeltethet fővállalkozóként magyar vállalatot. Ez ránk nézve a többi új tagállammal együtt súlyos megkülönböztetés a régiekhez viszonyítva, melyek saját cégeikkel már régen kiépítették korszerű autót-út-hálózatukat.

- 2.) Szükségesnek tartja a bizottság, hogy leépüljenek azok a gazdaságpolitikai gátak, amelyek akadályozzák a fejlődő országok mezőgazdasági termelésének és iparosításának gyorsítását, valamint amelyek korlátozzák eme országok pénzügyi és gazdasági stabilitásának a megeremtését. Ez mindenek előtt vonatkozik a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank gyakorlatára és adósságcsapdát kiváltó hitelezési, valamint támogatási-szaktanácsadási politikájára, ahol a tanácsadók sablonos és sokat nem érő tanácsaik honoráriumaként a maguk számára viszik el az országnak kiutalt támogatások jelentős hányadát.
- 3.) A bizottsági álláspont szerint a világgazdaságban el kell ismerni a szociális biztonság minimumát, ami ma egyáltalán nem érvényesül. Erre utalnak nálunk a két szociál-liberális kormány által alkalmazott megszorítások, valamint e két kormány és az első polgári kormány privatizálásával összefüggő, a szükségest meghaladó munkahely-leépítések, valamint azok az intézkedések is, amelyekkel a jelenlegi szociál-liberális kormány segíti életképtelenné tenni a családi gazdaságokat, valamint a kis-, és közep-méretű hazai vállalkozásokat.
- 4.) Állást foglalt továbbá a bizottság abban is, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszert alkalmasabbá kell tenni a tartós globális növekedés támogatására.
- 5.) Hangsúlyozni kell végezetül, hogy a Bizottság kardinális éllel kimondta, hogy a gazdasági és a szociális fejlődésnek összhangban kell lennie a környezetvédelem követelményeivel helyi, nemzeti, regionális és globális szinten egyaránt. Ez a követelmény a legkevésbé megoldott nemcsak nemzetközi, hanem hazai a legkevésbé megoldott nemcsak nemzetközi, hanem hazai szinten is országosan, regionálisan és lokálisan egyaránt. Ez annak a kimondását jelenti, hogy a globalizáció során a gazdaság csak akkor működik egyensúlyban a természet-, és a társadalom

törvényeivel és a fenntartható fejlődés szabályai szerint, ha a gazdasági szempontok mellett megfelelő hangsúllyal figyelembe az emberiségnek vételre kerülnek a szociális, a nemzeti-kiscsoport autonóm, valamint az emberiségnek az egészséges élelmezéshez és környezethez való jogai. Sajnos ma ez sem érvényesül a gazdaságból származó priváthaszon egyoldalú preferálása miatt. Ennek van alárendelve az egészségügy a kórház privatizációval és a gyógyszeriparral együtt, az oktatásügy, ideértve a felsőoktatást sablonizáló bolonyai folyamat, valamint az országok, így hazánk külpolitikájának internacionális jellege is. Ennek megvizsgálása azonban eme írás szűk keretei miatt egy másik tanulmány tárgyát képezi.

A közvetlenül és közvetve felhasznált források jegyzéke

Napi sajtó-, és heti folyóirathírek, hírelemzések, kommentár, valamint publicisztikai írások a privatizációt, a kormányok ipar-, és mezőgazdaságpolitikáját, vállalkozás-támogatását, valamint beruházás-politikáját érintően a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap, a Népszabadság napilapok a Napi Gazdaság, a Figyelő és a Heti Világgazdaság, az Ötlet (1992-ben megszünt), napi-, és heti szakfolyóiratok 1990–2004 I. félév közötti számaiban.

A magyar gazdaságpolitikára fókuszáló elméleti munkák:

Árva László–Diczházi Bertalan: Globalizáció és a külföldi tőkeberuházások újabb fejleményei Magyarországon. Kairosz, Bp. é. sz.

Balázs Péter–Maresceau, Maiz (szerk.): Az európai megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései, OMIKK Bp., 1995.

Gidai Erzsébet: Gazdasági túlélésünk esélyei és az adósság ára, Püski K. Bp., 1996. 7–46.

Kecskés László–Széchenyi László: A termőföldről szóló 1994. LV. Tv. 6.§-a a nemzetközi jog és az EU jog fényében. Magyar Jog, 1997/12.

Kraj István: Rendszerváltás bekötött szemmel. Belvárosi K. Kiadó, Bp., 1993.

Lentner Csaba: Ki fizeti (meg) a privatizációt? Gazdaság és Társadalom, 1996/3-4.

Lentner Csaba: A hazai vállalkozásokat erősítő gazdasági programok társadalmi hatásai – az egzisztenciahiteltől a Széchenyi Tervig. Valóság, 2002/8. 60–68.

Prugberger Tamás: A nyugat-európai és a közép-kelet-európai országok privatizációjának jogi rendezéséről. In: Ünnepi tanulmányok Gáspárdy László prof. 60. születésnapjára (szerk.: Csaba L.) Novotni Kiadó, Miskolc, 1997.

- 138–156. (feldolgozva a HVG és a Közgazdasági Szemle 1989–1998 közötti privatizációról közölt tudósításai és elemző írásai forrásmegjelölésekkel)
- Prugberger Tamás: Gondolatok a magyar termőföldtörvény módosítási tervezetéhez. Valóság, 1997/10. 27–28. és 41–43.
- Prugberger Tamás: Szebehelyi Klára: A magyar munkajog vergődése az Európai Unió normái és a liberálkapitalizmus igényei között. Jogtudományi Közlöny 1995/12.
- Tanka Endre: Megmaradásunk a föld. Magyar földtörvény és európai uniós integráció. Kairosz Kiadó, Bp., 2001.
- Tellér Gyula: Laky–Neumann–Boda: A privatizáció foglalkoztatási hatásai. ÁPV Rt. kiadása (a forrásjegyzékben közölt művek közül Laky, Neumann, Matolcsy és Voszka leírásai jelentősek témánk szempontjából).
- A globalizációról szóló általános elméleti munkák:**
- Csath Magdolna: Kiút a globalizációs zsákutcából. Kairosz K. Bp., é. n.
- David, C.: Tőkés társaságok világuralma. Kapu K. 5. kiadás, Bp., 1995.
- Drábik János: Uzsoracivilizáció (a kapitalizmus új világtrendje) Gold Book Kft. Bp., 2002
- Fridmann, Milton: Piac és szabadság. Akadémia Kiadó, Bp., 1996.
- Hayek, Friedrich: Piac és szabadság, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1995.
- Martin, Peter-Hans: A globalizáció csapdája. Perfekt Kiadó Bp., 1998.
- Marton Tamás: „Tisztességes globalizációt: lehetőséget teremteni mindenki számára”. Munkaügyi Szemle, 2004/7-8.
- Went, Robert: Globalizáció (Neoliberális feladatok, radikális válaszok). Perfekt, Bp., 2002.